Gönderim Tarihi: 09.09.2021

Kabul Tarihi: 24.09.2021

YERLİ SOSYOLOG BAYKAN SEZER'İN DİN VE TOPLUM ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

An Evaluation on Understanding of Religion and Society of Native Sociologist
Baykan Sezer

İbrahim AKSAKAL

Öğr. Gör. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Temel Eğitim Bölümü
ibrahimaksakal25@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3367-3194

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Baykan Sezer, sosyolojinin Avrupa merkezli bir bilim olduğunu kabul etmekte, fakat sosyolojinin Türk sosyologları tarafından Avrupai tarzda taklit edilmesini eleştirmektedir. Zira Avrupalı sosyologlar tarafından yapılan çalışmalarda Hristiyan merkezli bir anlayışa sahiptir. Ona göre nüfusunun büyük bir kısmı Müslüman olan Türk toplumu için Avrupalı sosyologları taklit ederek yapılan çalışmalar hiçbir fayda sağlamayacaktır. Çalışmamızda Türk sosyolojine ve din-toplum ilişkisine özgün bir bakış açısı kazandıran Sezer'in din, toplum ve metodolojisi ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu amaçla doküman inceleme yöntemi kullanılmış ve Sezer'in, özellikle din sosyolojisi alanında yaptığı çalışmaları ve diğer eserleri, devamında da Sezer ile ilgili yapılmış olan çalışmalar içerik çözümlemesi yapılarak incelemiştir.

Anahtar Kelimeler: Baykan Sezer, Türk sosyolojisi, din sosyolojisi, yerli sosyoloji.

Abstract

Baykan Sezer accepts that sociology is a Eurocentric science, but he criticizes the imitation of the European sociology by Turkish sociologists, because the studies carried out by European sociologists have Christian-centered tendencies. According to Sezer, studies carried out by imitating the European sociologists will not provide any benefits to the Turkish society, whose population is predominantly Muslim.

In our study, the religion, society and methodology of Native Sociologist Baykan Sezer, who brought a unique perspective to Turkish sociology and the religion-society relationship, were discussed and evaluated. For this purpose, the document analysis method was used and Sezer's studies and other works, especially in the field of sociology of religion, were examined. Later, the studies on Sezer were examined..

Keywords: Baykan Sezer, Turkish sociology, sociology of religion, native sociology.

1. GİRİŞ

Baykan Sezer ve diğer birçok sosyoloğun da ifade ettiği gibi Türk sosyolojisi yaklaşık yüz yıllık tarihine rağmen kendinden beklenen başarıyı gösterememiştir. Bu durumu anlamak ve sebeplerini açıklayabilmek için sosyolojiye batıda ortaya çıkaran koşulları görmek gerekir. Batı'da

¹ Bu çalışma yazarın 2016 yılında savunduğu "Baykan Sezer'in Din ve Toplum Anlayışı" adlı yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkması Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi dönemlerinde yaşanan sosyo-ekonomik olaylar ile açıklanır. Bu doğrudur fakat yeterli değildir. Sosyoloji ortaya çıkaran koşulları açıklamak için daha geriye gidip Rönesans ve Reform dönemi anlamak ve Aydınlanma Çağı'nın yaşanmış olduğunu da unutmamak gerekir. Avrupa'da, Rönesans ve Reform ile başlayan değişim ve dönüşüm Aydınlanma Çağı ile devam etmiştir. Bu sayede önce nispeten sekülerleşme süreci yaşanmış ve akıl özgür bırakılmıştır. Avrupalı sosyologlar kendi toplumsal olaylarına eğilmiş ve kendi yaralarına merhem olacak fikirler ileri sürmüşlerdir. Benzer sosyo-ekonomik sorunları yaşayan Osmanlı, aydınları aracılığıyla sosyolojiyi çok geçmeden yaralara merhem olması amacıyla ithal etmiş ve Türk sosyolojinin temelleri bu sayede yirminci yüzyılın başında atılmıştır. Fakat Türk sosyolojisi Baykan Sezer'in ifadesiyle taklitten öteye gidememiş ve sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalmıştır. Sosyolojinin ve felsefenin başarılı olabilmesi şüphesiz ki sosyologların ve filozofların üstün gayretleriyle tek başına pek mümkün değildir. Zira sosyolojik çalışma özgür düşünce ortamı gerektirmektedir. Türk toplumu batının on altıncı yüzyıldan beri yaşadığı değişim sürecini yaşamamış ve düşünceyi disipline edip aykırı düşüncelere müsaade etmeme geleneğinde ısrarcı davranmıştır. Bu nedenle Türk sosyologları yüzyıldır zincirlerini kıramamış ve batı tarzında sosyoloji yapma sorunu tam anlamıyla aşılamamıştır.

Birçok toplum bilimci toplumun temel dinamiklerinin aile, din, siyaset, ekonomi, eğitim ve tarih olduğu konusunda hem fikirdir. Bu alt sistemler toplumun genel görünümü etkiler ve toplumsal olaylar bu sistemlerden önemli derecede etkilenir. Sosyologlar muhakkak ki kendi toplumların temel kurumlarını göz ardı ederek ve kendi tarihlerine sırtını dönerek gerçekleri göremez, gerçekçi analiz ve değerlendirmeler yapamaz. Türk aile yapısı, siyaseti, inanç sistemi, ekonomik yaşam biçimi ve tarihi batılı toplumlardan oldukça farklıdır ve doğu-batı farklılığı nedeniyle batının merhemi doğunun yarasına ilaç olmamıştır. Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin bu yönünü ele alarak eleştirel açıdan yaklaşan kendince çözüm önerisi sunan bir isim olarak dikkatimizi çekmiş ve düşünceleri tartışılmaya değer bulunmuştur. Sezer, batılı sosyolojiyi yerli sosyoloji yapmak için sosyologların önce yüzlerini kendi toplumlarına ve tarihlerine dönmeleri gerektiğini söylemiştir. Ona göre ancak bu sayede başarılı olunabileceği ve sosyoloji işlevsel hale gelecektir.

En kadim kurumlardan biri olan din, tarih boyunca kabile ve toplumların hayatını şekillendirmiş ve insanların üzerinde büyük etkiye sahip olmuştur. İnanç sistemleri tarih boyunca neredeyse hayatının her

alanını kontrol edebilmiş, hatta toplumların tarihinin yazılmasında din ve din adamları büyük oranda etkili olmuştur. İnsan davranışları, gelenekler, savaşlar, kadın-erkek ilişkileri, tüketim alışkanlıkları, beslenme biçimleri, ekonomi vb. Bu nedenle din, sosyologların merak ettiği ve ilgilendiği ya da ilgilenmek zorunda olduğu temel konulardan biri olmuştur.

Başta Comte, Marx, Weber ve Durkheim olmak üzere Avrupalı sosyologlar, çalışmalarına başladıktan kısa bir süre sonra din sosyolojisi alanında da çalışmalar yapmaya başlamıştır. Tabi bu çalışmalar her ne kadar tüm dünya dinlerini kapsasa da yine de Avrupa ve Hristiyanlık merkezli olmuştur. Bugün, görüşleri tüm dünyaya yayılmış olan ve sosyolojinin öncü isimlerinden biri olarak bilinen Karl Maks bile din, toplumsal yapı ve ekonomi hakkındaki görüşlerini Avrupa ve Hristiyanlık dininin dışına çıkaramamıştır.

Aslında burada ifade etmeye çalıştığımız Avrupalı sosyologlara sitem veya eleştiri değildir. Elbette ki Avrupa sosyolojisi Avrupa merkezli, Avrupa Din Sosyolojisi de Hristiyanlık merkezli olacaktır. Fakat tıpkı sosyolojinin Türkiye 'ye taşıma yöntemiyle getirilmesi gibi din sosyolojisi de aynı şekilde getirilmiştir. Dolayısıyla sosyoloji, başlangıç dönemlerinde işlevsel olamamıştır.

Bu araştırma Türk sosyolojisine kendince yeni bir bakış açısı ve karakter kazandırmaya çalışan Baykan Sezer'in din olayını ele alış biçimini değerlendirmektedir. Sezer'in din olayını sosyal bir olgu olarak ele almış ve dine diğer sosyal olaylarda olduğu gibi tarihsel açıdan yaklaşmıştır. Dini alışılmışın dışında bir bakış açısıyla ele alan Sezer'in bu konudaki düşüncelerini değerlendirmek Türk din sosyolojisi alanında yapılacak çalışmalara yol gösterecektir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme kullanılmıştır. Nitel çalışmalarda araştırmacıların sıklıkla tercih ettiği doküman incelemede konu ile ilgili kitaplar, dergiler, makaleler, günlükler, kanunlar, gazeteler vb. incelenmektedir (Kıral, 2020). Bu amaçla Baykan Sezer'in din, ATÜT, Doğu-Batı çatışması, Türk sosyolojisi gibi konularda yazmış olduğu kitap ve makaleler incelenmiş, Sezer sosyolojisini yorumlamacı yaklaşımla analiz edilmiştir. Daha sonra Sezer hakkında yazılan kitap ve makaleler incelenerek, çalışmanın derinleştirilmiş ve Sezer'in eserlerinden elde edilen bulgular desteklenmeye çalışılmıştır.

3. BAYKAN SEZER'İN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1939'da Malatya'da doğan Sezer, orta okul ve lise eğitimini Galatasaray Lisesi'nde tamamlamıştır (Eğribel & Özcan, Baykan Sezer'e armağan-Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi, 2004). Lisede sonra eğitimine devam etmek için Fransa'ya gitmiş ve 1960-1965 yılları arasında Paris'te bulunmuştur. Sezer, Cezayir Bağımsızlık Savaşı esnasında Paris'te bulunmuştur ve kendi ifadesine göre fikirlerinin olgunlaşmasında bu döneme bizzat şahit olması etkili olmuştur (Kızılcılık S. , 2015). Eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ne devam ettiren Sezer, 1969'da aynı üniversitede asistan olarak çalışmaya başlamış ve kendi isteğiyle ayrılınca kadar burada görev yapmıştır (Eğribel ve Özcan, 2004, s. 89).

Sezer'in sosyoloji anlayışında Kemal Tahir'in önemli bir yeri vardır. Bir vesileyle Kemal Tahir'le tanışma ve görüşme fırsatı bulan Sezer, akademik yaşamı boyunca onun etkisinde kaldığını ve bu etkinin, ortaya koyduğu eserlere de yansıdığını ifade etmektedir. Bu nedenle Baykan Sezer'in anlamak aslında Kemal Tahir'i de bilmeyi ve anlamayı gerektirir.

Sezer'in eserleri şöyledir: Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları, Sosyolojinin Ana Başlıkları, Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı, Sosyolojide Yöntem Tartışmaları, Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi, Türk Toplum Tarihi Üzerine Tartışmalar, Ziya Gökalp ve Durkheim, Osmanlı Eğitim Sisteminden Günümüz Eğitim Birliğine, Türk Sosyologları ve Eserleri I, Ziya Gökalp Üzerine İki Değerlendirme, Kemal Tahir Hakkında İncelemeler, Kemal Tahir Üzerine Notlar, Batıcılışmanın Bedeli, Doğu Batı Çatışması ve Marksizm, Türk Sosyolojisinin Tarihle İlişkileri, Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar (Eğribel & Özcan, 2003). Ayrıca Sezer'in çeşitli röportajları, notları ve derlenen çalışmalarda yazıları da mevcuttur.

4. TÜRK SOSYOLOJİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Baykan Sezer, görüşlerinin biçimlenmesinde Kemal Tahir'in büyük etkisi olduğunu söylemiştir. Kemal Tahir'i bir düşünür olarak ele aldığımız zaman ilk vurgulamamız gereken kendisinin Marksist bir yazar olduğudur (Sezer, Kemal Tahir Üzerine , 1991). Baykan Sezer'e göre Kemal Tahir, Marksizm'i doğru anlayarak önemli katkılarda bulunan 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden biridir (Kızılcılık, 2018). Ancak bunun yanında Marksizm'in bütün sorunlara çözüm getirebilen bir reçete olmadığını da kabul etmektedir (Sarıkoca, 1996). Bu düşüncenin izleri belirgin bir biçimde Baykan Sezer sosyolojisinde görülebilmektedir.

Kemal Tahir, Türkiye'nin sorunları üzerinde durmanın önemine değinmiş ve sorunları yeni baştan ele almak gerektiğini belirtmiştir. Türk toplumunun sorunları için Batıdan getirilen hazır çözüm yollarının etkili olmayacağını söylemiş ve özellikle çözüm için yerlileşmek gerektiğini vurgulamıştır. Yerli sosyoloji için de muhakkak ki Türk tarihinden yararlanılması gerektiğinde ısrar etmiştir (Kızılçelik, 2018). Kemal Tahir'in sosyoloji anlayışında batılılaşma hususundaki görüşleri de önemlidir. Batılılaşma çabası içindenken "çağdaşlaşma ile Batılılaşma" arasında kaybolmamak gerektiğini ve bu konuda uygulamanın yanlış olduğunu söylemiştir. Çağdaşlaşma konusunda Batıyı örnek almayla Batıya benzeme arasındaki ayrımın net biçimde yapılamadığını söyleyerek mevcut yaklaşımlara karşı çıkmıştır. Kemal Tahir, çalışmalarında tarihle edebiyatı birleştirmiş ve yazılarında tarihin öneminden sıklıkla bahsetmiştir. Sezer, ise benzer bir yöntemle tarihle sosyolojiyi birleştirmiş ve toplumsal olaylara tarihsel bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Sezer, Türk sosyolojisinin Batı'dan bir çözüm reçetesi olarak getirildiğini ve taklitten ibaret olduğunu söyler ve başarısızlığını buna bağlar. Ona göre Türk sosyolojisi uzun yıllar yerinde saymış, ihmal edilmiştir ve bunun en önemli sebebi taklitçi olmasıdır (Sezer, 1993, s. 21). Türk sosyologlarının yapması gereken, bir an önce kendi toplumsal meseleleriyle ilgilenmek ve bunu yaparken toplumsal gerçekleri göz ardı etmemektir. Sezer, Türk sosyolojisinin sorunlarını ele alırken sosyolojiyi batıda ortaya çıkaran koşullarla Türk toplumunda ortaya çıkaran koşulları karşılaştırmış ve çeşitli tespitler yapmıştır. Sosyoloji, batıda çeşitli toplumsal olayların neticesinde ve aydınlar elinden ortaya çıkmışken Osmanlı'da yöneticilerin talebi üzerine ve batı hayranlığı olup sosyolojiyi sihirli değnek zanneden aydınların motivasyonu sonucu ortaya çıkmıştır (Sezer, 1993).

Sezer'in Türk sosyolojinde dair eleştirilerinde önemli iki husus vardır. Birincisi Türk sosyolojisindeki yöntem problemi olduğunu düşünmektedir, diğeri ise sosyolojinin devlet politikası olmaktan öteye gidemediği ve sosyologların önünün bu politikalarla tıklandığıdır. Türk siyaseti sorunlarını Batılılaşarak çözmeye çalışmış ve bu süreçte batıdan hazır çözüm reçeteleri getirmeyi denemiştir. Batılı sosyologlar kendi ürettikleri çözüm yollarının bütün toplumlar için geçerli olduğunu düşünmüş ve makro kuramların tüm dünya toplumlarına uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Kuramların doğu toplumlarında yetersiz kalması sonrasında ise Batı'da ortaya çıkan yeni kuramların Türk sosyologları tarafından yeterince takip edilememesi gerekçe olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla Türk sosyolojisi sürekli Batı sosyoloji kuramlarının ithal edilmesi gerektiğini düşündü.

Baykan Sezer, başlangıçtaki nedenlerin bu düşüncenin alışkanlık haline gelerek gelenekselleştiğini düşünmüştür.

“Sezer, Türk sosyoloji için üç açılım ve yaklaşımın olabileceğinden bahseder. Ya Batı’nın getirdiği açıklamaları evrensel kabul edecek ve Türk gerçeğini anlamaktan yoksun kalacak ya Batı sosyolojisinin yalnızca kuram ve yöntemini evrensel kabul edecek ve Türk gerçeğini bunlarla anlamaya çalışacak, sınayacak ya da Türk toplumunun kendine özgü sorunları vardır ve bu sorunları yeni kuram ve yöntemlerle aşabilecek diyecektir” (Akpolat, 2014, s. 363). Akpolat’a göre bu yaklaşım Sezer’in yönteminin ana temasını oluşturmaktadır. Zira Sezer, Türk toplumunun değerlendirmesinde en önemli ölçütün Türk tarihi olduğunu düşünmekte, sosyolojinin tarihten dersler çıkarması gerektiğini savunmaktadır (Akpolat, 2014, s. 363). Baykan Sezer, belli bir orijini baz alarak bütün toplum tiplerinin açıklanmasının mümkün olmadığını düşünmektedir. Batılı toplumlar için geliştirilmiş kuramlarının doğu toplumları için doğru ve yeterli bir açıklama yapamayacağını düşünmektedir (Sezer, 1988). Bu nedenle Sezer, Türk sosyolojisinin özgünleşme sorununda sosyologları sorumlu tutmamakta, devlet politikaları ile dönemin politik koşullarını işaret etmektedir.

Sosyolojinin ortaya çıktığı dönemlere gidildiğinde ilk sosyologlarımızın etkinlik alanlarının sadece sosyoloji olmadığı görülecektir. Bu dönemde bütün kurumlarıyla çöküşte olan devlete toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi sosyologlarımız da çeşitli çözüm yolları bulmaya çalışmaktaydı. Ayrıca Ziya Gökalp ve Prens Sebahattin gibi öncü sosyologlarımız aktif siyasetin içinde bir politikacı kimliğine de sahipti (Şan, 2004, s. 188). Bu nedenle Baykan Sezer, erken dönem sosyologlarını eleştirirken dönemin politik şartlarını da göz önüne almak gerektiğini söylemektedir. Ancak koşullar gereği temellerin bu şekilde atılması ve sırasında bu geleneğin devam ettirilerek alışkanlık haline getirilmesi ülkemizde yerli bir ekol oluşmasına engel olmuştur. Haliyle Sezer, Türk sosyolojisinin işlevsel olmayışını değerlendirirken, seleflerden daha çok halefleri eleştirmiş ve koşullar değiştikten sonra taklit sosyolojide ısrarcı olunmasının yanlışlığını dile getirmiştir.

Sezer’in çalışmalarında temel vurgu Türk toplumun kimliği ve gelişme yasalarını ortaya kıyarken tarihsel gerçekleri de göz önüne almaktır. “Bu çerçevede Sezer, Türk toplum gerçeğini anlayacak ve açıklayabilecek, Türk tarihi ve düşünce geleneği ile ilişki kurabilecek ve toplumsal sorunları Türk sosyolojisi geleneği içinde çözüm oluşturma çabası içine giren ve bu çabaları sonucunda ülkemizde Batı eksenli sosyoloji geleneklerinin dışına çıkabilmiş ender sosyologlarımızdan biridir” (Kızılcıkel S., 2001, s. 178).

5. DİN VE TOPLUM ANLAYIŞI

5.1. Alt Yapı-Üst Yapı İlişkisi

Marksist düşünceden etkilenmiş olan Baykan Sezer, Karl Marks'ın alt yapı üst yapı konusundaki düşüncelerini kendince yorumlamıştır. Marks toplumu bir bütünlük içinde alır ve toplumsal yapıyı izah ederken kurumlar arasındaki ilişkiyi ifade etmek amacıyla alt yapı ve üst yapı olmak üzere iki tip kurumsal sınıflamadan bahseder. Alt yapı üretim araçlarından oluşmaktadır üst yapı ise din, devlet, siyaset, eğitim, ideoloji, hukuk gibi toplumun diğer bütün kurumlarından (Swingewood, 2010). Marks, toplumsal yapının en önemli ve belirleyici kurumu olarak ekonomiyi görmüştür. Toplumsal ilişkilerin temelinde olan ekonomiyi alt yapı kurumu olarak değerlendirmiştir. Üst yapı ise devlet, din, kültür ve eğitim gibi kurumlardan oluşmaktadır. Marksist görüşe göre alt yapı üst yapıyı belirlemektedir (Swingewood, 2010). Bu düşünce biçimi aslından Marks'ın toplumsal olaylara bakış açısını ve sosyolojik perspektifini önemli ölçüde ortaya koymaktadır.

Üretim faaliyetleri tarih boyunca toplumlar için en önemli toplumsal eylem olmuştur. Üretim biçimlerinin değişmesi insanoğlunun hayatının devrim niteliğinde değişimlere sebep olmuştur. Ya da üretim biçimleri birbirinden farklı olan toplumların yaşam biçimleri ve toplumsal yapılarının birbirinden oldukça farklı olduğu bilinmektedir. Haliyle Marks'ın üretim araçlarını temel toplumsal sistem olarak görmesi ve ekonomik determinizmi savunması yersiz değildir. Fakat diğer bazı sosyologlar da ekonominin önemini kabul etmekle birlikte siyasal sistemlerin de toplumsal yapıda en az ekonomik faaliyetler kadar önemli olduğunu ve Marks'ın teorisinin bu yönüyle eksik olduğunu iddia etmektedir. Baykan Sezer'de Marks ile bu konuda aynı düşünmeyen ve alt yapı-üst yapı ilişkisini kendince yorumlayan sosyologlardan biridir.

Marks, alt yapı-üst yapı ilişkisini izah ederken ekonominin temel belirleyici sistem olduğunu düşüncesinden hareket etmiş ve dini toplumları uyuşturan bir afyona benzetmiştir. Ona göre din, ekonomik determinizm ilkesi çerçevesinde oluşan yaşam biçimlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmakta ve egemen sınıfın çıkarlarına hizmet etmektedir. Dinin yarattığı atmosferle alt tabakadaki işçi sınıfı bir köle gibi kontrol edilebilir hale gelmekte, ayaklanması önlenmekte, haline razı olması sağlanmaktadır. Bu gönüllü kölelik sistemi de elbette tek bir sınıfın yani egemen sınıfın işine gelmekte ve onu korumaktadır. Dinin yanında, siyaset ve diğer önemli kurumlar da sermaye sahiplerinin elindedir ve onlara hizmet etmektedir.

(Swingewood, 2010, s. 86). Bu bakış açısı da Marks'ı Avrupa Feodal yapısını ve Asya Tipi Üretim Tarzını İncelemeye sevk etmiştir. İnceleme neticesinden bu iki bölgede farklı ekonomik koşulların olduğunu ve bu farklılığın farklı toplumsal yapılar inşa ettiğini tespit etmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca toplumlar farklı koşullar içinde olmuş ve farklı yaşam biçimlerine sahip olmuştur. ATÜT toplumlar bunun en önemli örneğidir. Doğu'da topraklar verimlilik bakımından farklı özelliklere sahiptir ve bu nedenle bölgede yaşayan toplumlar arasında sürekli verimli topraklara sahip olmaya ya da toprakları koruma nedeniyle mücadeleler yaşanmıştır. Yaşanan mücadeleler ise zamanla ve tedricen devlet yapıların gelişmesine, merkezi otoritenin güçlenmesine sebep olmuştur. Toplumların en önemli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkan devlet yapıları ise toplum üstü bir yapı haline gelmiş ve Tansılar bir görevi yerine getirdiği düşünülmüştür. Başa dönecek olursak ekonomik koşullar toplumlar arasında mücadeleye, toplumların yaşam biçimlerine, devlet yapılarına ve en nihayetinde inanç sistemlerine etki etmiştir.

Sezer'in din ve toplum anlayışını doğru yorumlamak için alt-yapı üst yapı konusuna yaklaşımını ele almak gerekir. Sezer, Marksist görüşten etkilenen bir sosyolog olarak şüphesiz ki ekonomik determinizm onun düşüncelerinde ve çalışmalarında önemli bir yere sahip olmuştur.

Baykan Sezer, "Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları" adlı eserinde Asya toplumlarının incelemiş ve bu toplumların farklı verimlilikte olduğuna dikkat çekmiştir. Arya toplumlarında topraklar arasındaki verimlilik farkı toplumlar arasında sürekli bir mücadele ortamı doğurmuş ve taraflar arasında sürekli çatışmalar yaşanmış. Toplumlar en önemli ihtiyaçlarını temin etmek ya da korumak için mücadele etmiş ve bu sayede örgütlü devlet tipleri ortaya çıkmıştır. Güvenlik amacıyla örgütlenen devlet yapıları zaman sonra tarım için gerekli şartları oluşturmaya çalışan toplum üstü bir yapıya dönüşüyor (Sezer, 2011, s. 3). Yani Sezer, ekonomik koşulların devlet yapılarının gelişmesine sebep olduğunu söylerken ileri aşamalarda devletin örgütlü yapının avantajlarıyla suni sulama sistemleri geliştirmek suretiyle ekonomik yaşama da katkı sağlamaya başladığını ifade etmekte ve bu konuda Marks'tan bir noktada ayrı düşmektedir. Sezer'e göre devletin suni sulama sistemleri geliştirmesiyle birlikte tarımsal faaliyetlerde verimlilik artmış ve bu artış devletin gayretiyle gerçekleşmiştir. Bu nedenle üretim fazlasından vergi adı altında bir pay istenmesi doğaldır ve bu durum sömürü olarak değerlendirilmemelidir (Sezer, 2011, s. 41).

Sezer, alt yapı-üst yapı ilişkilerinde kendince yeni bir yaklaşım

geliştirmiştir. Alt yapı üst yapı ilişkisinde aslında devleti ortaya çıkaran ekonomik unsurdur olmuştur. Ancak devlet, daha sonra ekonomi unsuru üzerinde etkili olmaya başlamış ve temel belirleyici unsur haline gelmiştir. Alt yapının mı üst yapıyı, üst yapının mı alt yapıyı belirleyeceği Sezer düşüncesine göre mevcut konjonktürlere göre değişkenlik gösterebilecektir.

5.2. Doğu-Batı Çatışması

Sezer, Batı'nın ve Doğu olmadan Doğu'nun da batı olmadan açıklanamayacağını söyler. Ona göre Batı her en kadar öyle3 olduğunu düşünse de kendiliğinden var olan ve ezeli bir oluşum değildir. Her iki toplum tipi de Doğu-Batı ilişkileri ya da diğer bir ifadeyle çatışmasıyla açıklanabilir (Akpolat, 2014, s. 360). Doğu ile Batı'nın kendine has karakteristik özelliklerinin ortaya çıkmasında en önemli faktör Doğu-Batı çatışmasıdır. Batı, Doğu toplumlarını soymak ve dünya egemenliğini kurmak için, Doğu ise bu sömürü ve soyguna engel olmak için mücadele etmiştir. Batı toplumlarının ihtiyaç duyduğu hammadde ve ürünlerini pazarlayacak piyasa Doğu'da, Doğu'nun ihtiyacı olan ürün, hammadde, teknoloji ve bilim de Batı'da olmuştur (Akpolat, 2014, s. 360).

Sezer, sıklıkla Batı ile Doğu'nun coğrafi koşullar bakımından oldukça farklı olduğunu ve bu farklılıktan dolayı iki toplum tipinin karşı karşıya gelmek zorundan kaldığını söylemektedir. Doğu'nun bir tarafı verimli diğer tarafı kurak toplumlara sahip olduğu için burada yaşayan toplumlar sürekli kendi aralarında mücadele içinde olmuştur. Bu durum hem savunma sistemlerinin gelişmesine sebep olmuş hem de kültürler arası etkileşim üst seviyede gerçekleşmiştir. Baykan Sezer, bu kültürel etkileşim ve zenginlikten dolayı medeniyetin ve dinlerin daima bu bölgede ortaya çıktığını ifade etmiştir (Sezer, 2011). On dokuzuncu yüzyıldaki gelişmelerle beraber Batı'nın egemen olma arzusu Doğu toplumlarıyla daha yakından ilgilenmesine sebep olmuştur. Bu ilgi elbette ki bir çıkar çatışmasından başka bir şey değildir (Sezer, 2011).

Bu nedenle Doğu'yu Batı'yı anlamak ve açıklamak için onları tek başına incelemek yeterli değildir. Zira tarih boyunca dikotomik bir biçimde gerçekleşen eden Doğu-Batı ilişkisi aslıdan simbiyotik bir ilişkinin izlerini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle Doğu'nun iyi analiz edilebilmesi için konu, Doğu-Batı çatışması ya da Doğu-Batı ilişkisi bağlamında ele alınmalıdır. Sezer, bu ikili ilişkiye dikkat çekmiş ve her iki toplumun da karakterini diğer toplumla olan ilişkisi neticesinde kazandığını savunmuştur. Yani ne Doğu gelişmenin dışındadır ne de uygarlık Batı'nın kendi başına geliştirdiği bir şeydir. "Doğu ve Batı tarih içinde karşılaşmış,

sürtüşmüş, çatışmış ve böylece Doğu-Batı çatışmasında insanlık tarihinin gelişmesine yol açmış olması dünya tarihinin birliğini teşkil eder.” (Sezer, 2011, s. 184).

Kızılçelik’in ifadesiyle Baykan Sezer, Türk toplumunun sorunlarının anlaşılabilmesi için hem Türk tarihinin öneminden hem de dünya tarihinin öneminden ve bunların beraber ele alınması gerektiğinden bahsetmiştir. Sezer, Türk toplumunun meselelerini ele alırken Doğu-Batı çatışmasının göz ardı edilemeyeceğinden bahsetmiş ve Türk toplumun tarihteki yerini anlamamızda Doğu-Batı çatışmasının önemli olduğunu iddia etmiştir (Kızılçelik B. , 2018, s. 184). “Doğu-Batı çatışması tarihin bütünü kavramamızı ve bütünlük içinde kendi farklı kimliğimize ve sözümüze sahip çıkmamızı sağlamaktadır. Bu, olayları araştırma ve sorgulama yerine geçen hazır bir kalıp değil sorunları ele almamıza ve sorgulamamıza izin veren bir yaklaşım biçimidir” (Sezer, Eğribel, & Özcan, 2002). Doğu ve Batı uygarlıkları, Doğu-Batı çatışmasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Sezer, 1996-1997, s. 61). Sezer, Batı’nın kendi karakterini Doğu ile ilişkileri üzerinden elde ettiğini savunmuş ve bunu şu sözlerle ifade etmiştir. “Batı’nın Batı olarak açık bir toplum olabilmesi ancak kendi dışında ve Doğu toplumlarıyla kurabildiği ilişkiler sonucu gerçekleşebilmiştir. Şu hâlde Batı toplumları Doğu ile olan ilişkilerinde açık bir ekonomiyi gerçekleştirebiliyorlarsa o zaman Doğu toplumları nasıl kapalı olmakla suçlanabilir? Batı kendi gelişmesini de Doğu-Batı ilişkileri içinde gerçekleştirmiştir.” (Sezer, 1988, s. 59).

Sezer, sömürgecilik bakımından batının dünü ile bu günü arasında belirgin bir farklılık olduğunu söyler. Batı toplumları doğudakiler gibi farklı özelliklere sahip topraklara sahip değildi ve bu nedenle kendi aralarında çatışmaları için doğudakiler gibi sebepleri yoktu. Haliyle sanayileşme öncesi batı toplumları genel anlamda savaşçı ve emperyalist bir karakte de değildi. Fakat sanayileşme sonrası batılı devletlerin savaşmak ve yayılmak için sebepleri ortaya çıktı; kendilerini dünyanın merkezi olarak görmeye başladılar, Doğu ile mücadele etme gereği duydular. Haliyle yayılmak ve savaş çıkarmak için meşru yollar üretmeye başladılar. Hacı Bayram Kaçmazoğlu, batının yayılma poltikasını meşrulaştırma yöntemlerinden biri olan “Küreselleşme” yi şöyle ifade etmektedir. Küreselleşme, Batı’nın topyekin kalkınma için gündeme getirdiği bir kavram olarak sunulsa da gerçekte öyle değildir. Küresellşem on altıncı yüzyıldan beri vardır ve Batı’nın Doğu’yu kendine benzetmek suretiyle sömürmeye çalıştığı bir politikadır. İyi niyetli bir biçimde pazarlamaya çalıştığı bu politika aslında Batı’nın oyunundan başka bir şey değildir. Küresellşme ile birlikte getirilen

evrensel kültür sayesinde, batı tarzı yaşam Doğu'ya empoze edilmekte ve bu sayede insanlar kitleleştirilmekte ve sürüleştirmektedir (Kaçmazoğlu, 2012, s. 79). Kaçmazoğlu'nun ifadelerinde Doğu-Batı çatışmasının özellikle kapitalizmin yayılması ve kontrolsüz bir şekilde büyümesiyle beraber doğu aleyhine yıkıcı, sömürücü, aldatıcı ve hatta yok edici boyutlara ulaştığı düşüncesini görmekteyiz. Hal böyleyken Sezer'in, Batı taklitçiliğini şiddetle eleştirmesi Doğu-Batı çatışması üzerinde önemle durması daha da anlam kazanmaktadır.

5.3. Din ve Toplum Anlayışı

Geleneksel muhafazakâr toplumlarda din hakkında değerlendirmeler yapmak her zaman zor olmuştur ve Türk toplumu da bu toplum tinine önemli bir örnektir. Sosyologlar, toplumu ve toplumsal olayları analiz etmek için muhakkak ki dine başvurmak zorunda kalırlar. Zira dinler toplumu tarih boyunca önemli derecede etkilemiştir ve bu etki oldukça kapsamlı olmuştur. Durkheim, bu konuda en kapsamlı din araştırmalarını yapan ilk sosyologdur ve ilkel dinlerden evrensel dinlere irili ufaklı inanç biçimlerini inceleyip toplumsal yapılarla ilişkilendirmesini yapmıştır (Durkheim, 2010). Türk sosyolojisinde ise din olayını inceleyen isimlerden biri Sezer olmuştur. Sezer, din olayına yaklaşırken dönemin yaygın anlayışının dışına çıkmış ve sosyal farklılıkları açıklamak için dine ihtiyaç olduğunu söylemiştir (Sezer, 2011, s. 9).

Toplumlar sürekli olarak yaşam içinde karşılaştıkları olayları açıklamak ihtiyacı duymaktadırlar. Fakat eldeki imkânlarla bunu her zaman başaramazlar ve bu durumda peygamberler önderliğinde bu sorunların üstesinden gelme tercihinde bulunurlar (Sezer, 2011, s. 10). Auguste Comte'un da belirttiği gibi bütün toplumlar zorunlu olarak bu aşamayı yaşamış ve insan aklının açıklamakta zorlandığı bütün olup biteni Tanrı veya Tanrı kaynaklı şeylerle açıklama yoluna gitmiştir (Slattery, 2008, s. 72; Sönmez, 2010). Bilimsel gelişmeler sonrasında pozitif bilginin popüler hale gelmesi ve insanoğlunun doğaya egemen olmaya başlaması ile birlikte seküler görüş tedricen yaygınlaşmaya ve teolojik görüş kapsamını daraltmaya başlamıştır.

Sezer'in dine bakış açısını anlamak için öncelikle onun dini nasıl tanımladığına bakmak gerekir. Ona göre en doğru din tanımının; "Dinler toplum yaşantısında neden ve nasıl doğmuşlar" ve "Dinlerin toplum yaşantısında önemleri ve yerleri nelerdir?" sorularına cevap vermesi gerekmektedir (Sezer, 2011, s. 18). Görüldüğü üzere Sezer, dini açıklarken önce dinin nereden geldiğini ve hangi ihtiyacı karşıladığını, yani dinin

toplumlar için neden önemli olduğunu anlamaya çalışmaktadır.

Sezer, önce dinin ortaya çıkma biçimini cevaplamaya çalışmıştır. Ona göre din, insan yaşantısından bağımsız bir biçimde ortaya çıkmış ise konu bu açıdan -yani dinin ortaya çıkması bakımından- sosyologların ilgi alanlarının dışında olacaktır. Fakat Sezer, dinin ortaya çıkma biçiminin toplum temelli olduğunu düşünmüş ve dinin insanların inanma ihtiyacından ortaya çıktığı düşüncesinden hareket etmiştir. Sezer'in din hakkındaki görüşlerinin en önemli noktası belki de burasıdır. Bu noktada Sezer düşüncesi, Marksist düşünceyle benzerlikler ve farklılıklara sahiptir. Sezer de Marks gibi dinin Tanrısal kaynaklı olmadığını söylüyor ve onun sonradan oluşan toplumsal kaynaklı bir sistem olduğunu ifade ediyor. Fakat Sezer, dinin toplumsal yaşantılardan ve insanın inanma ihtiyacından doğduğunu ifade ederken Marks, dinin egemen sınıf tarafından uydurulan bir sistem olduğunu iddia ediyor.

Sezer, dinlerin bir toplumun yaşam şekillerinden ve kendilerini ifade etme biçimlerinden ortaya çıktığını belirtmiştir. Ona göre kabilelerin çoğalması, yaşam şekillerinin değişmesi ve aralarındaki farklılıkların belirginleşmesiyle birlikte kendilerini ifadenin bir biçimi olarak din ya da kutsal olarak kabul edilen şey ortaya çıkmıştır. Doğaya ve kendi varlıklarına bakış açılarını belirleyen din kurumu bireyin toplumla olan bağına göre şekil almakta ve birey-toplum ilişkisinden etkilenmektedir (Sezer, 2011, s. 12-13). Bu durum zamanla toplumların kendilerini ifade biçimine dönüşecek ve kolektif bir bilinç oluşmasına sebep olacaktır. Hatta birey ile toplum arasındaki bağı sağlayan ve koruyan en önemli unsur haline gelebilecektir. Bireyin inancına bağlılığı ile toplumuna bağlılığı aynı anlama gelebilecek ve böylece başka kabilelere ya da toplumlara karşı bir asabiyyet bilinci geliştirecektir (Sezer, 2011). Sezer, düşünceleriyle aslında ilahi kaynaklı bir sistemden ziyade dünyevi kaynaklı bir sistemden bahsetmektedir. Din, zaman ve mekâna bağlı olarak, toplumların günlük ve tarihsel pratikleriyle birlikte çıkmaktadır. Bu düşüncesiyle aslında evrensel dinlerdeki mezhepsel farklılaşmaları da açıklamış, inanç farklılaşmalarını toplumların koşullarındaki farklılıkların doğurduğunu söylemiştir. Sezer, bu düşüncesiyle sanayi devrimi ve teknoloji devriminden sonra sekülerleşmesinin de yayılmasının sebeplerini açıklamakta ve Auguste Comte çizgisinde bir açıklamaya gitmektedir.

Sezer'e göre eski toplumlarda verimli topraklar için yaşanan mücadele, devletin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu sebeple ortaya çıkan devlet, en kritik görev olan koruma görevini üstlendiği için zaman sonra halk tarafından yüce bir yapı olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu

durum neticesinde Tanrısallaşan devlet yapısı toplum üzerinden pay almış ve devletin toplumdan üstün olduğu anlayışı ortaya çıkmıştır (Sezer, 2011, s. 26-27). Aslında tarih boyunca toplumların zayıflığıyla, kudretli olan kişi ya da yapıları yüce ve kutsal varlık olarak algılama pratikleri arasında yakın bir ilişki olmuştur. Auguste Comte'un da üç hal teorisinde anlattığı gibi, insanlar doğayı açıklamakta zorlandığında ya da yetersiz kaldığında doğa üstü güçlere başvurmuş ve bu durum yüce varlıkların iktidarına sebep olmuştur. Bilimsel gelişmelerin ışığında doğaya hakimiyet kurmaya başladıktan sonra ise varlıkları yüceleştirme alışkanlıklarında azalmalar yaşanmıştır. Bu ilişki Sezer'in de tespit ettiği ve Doğu Batı ayrımı noktasında ele aldığı noktalardan biri olmuştur. Ona göre uygarlaşma, değişme ve gelişme olguları din sistemini açıkça etkilememiştir.

Sezer, din ve toplum ilişkisini analiz etmek amacıyla Brahmanizm ve Budizm'i inceleyip kıyaslamış, Yunan mitolojisi ve Yunan inanç biçimi üzerine değerlendirmeler yapmış ve Musevilik, Hristiyanlık ve İslam dini arasında karşılaştırmalar yaparak din-toplum ilişkisi bağlamında inceleme ve kendince tespitler yapmıştır.

Sezer, Hindistan merkezli Brahmanizm ve Budizm'in ülkenin coğrafi özellikleriyle yakından ilgili olduğunu söyler. Ülkede verimli topraklarla verimsiz toprakların olması halkın refah seviyesi arasında önemli farklılıklara sebep olmuştur ve bunun neticesinde ise kadercilik anlayışı benimsenmiş ve kast sistemi ortaya çıkmıştır (Sezer, 2011, s. 30-33). Sezer, Brahmanizm'in üst kasta bulunanların çıkarlarına hizmet ettiğini söylemektedir ve bu düşüncesi Karl Marks'ın din hakkındaki görüşlerini hatırlatmaktadır. Hindistan toplumsal yapısı Brahmanizm ile birlikte Budizm gibi farklı bir dine ev sahipliği yapmış ve Budizm çok büyük bir inanan kitlesine sahip olmuştur. Aynı topraklarda iki dinin ortaya çıkma sebeplerini Sezer yine bölgenin ekonomik özelliklerine bağlar. Ona göre seçkin azınlığın Brahmanizm'i tercih ederken yoksul çoğunluğun Budizm'i tercih etmesi tesadüf değildir ve bu durum yaşam koşulları arasındaki farklılıklardan doğmuştur. Sezer, benzer yorumu Orta Asya toplumları ve Yunan medeniyetinde ortaya çıkan inanç sistemleri üzerinde de yapmıştır. Şamanist yaşam biçiminin bu toplumların yaşadığı coğrafi bölgenin özelliklerinden ileri geldiğini söylemiştir. Yuna mitolojisi de tarihsel olaylardan etkilenmiş ve dünyevi unsurlar Tanrısallaştırılmış, din tarihsel olaylarla zenginleştirilmiştir. Sezer'in düşüncesinde bu bahsedilen inan biçimleri toplumsal koşulların doğurduğu bir yaşam biçiminden ibarettir. Hatta Sezer'e göre Hindistan ve Çin'de şayet bölge koşulları Avrupa'daki gibi homojen bir yapıda olsaydı belki de ne kast tipi bir sistem ne de ikinci

bir din ortaya çıkardı. Zira her ikisini de ortaya çıkaran temel faktör yaşam koşullarındaki heterojenliktir.

Sezer, evrensel dinleri de aynı bakış açısı ile incelemiş ve Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in ardı ardına tarihsel olaylar neticesinde ortaya çıktığını iddia etmiş, determinist bir bakış açısı ortaya koymuştur.

Musevilik dini ile Yahudiler 'in milliyetçilik anlayışı arasında belirgin ilişki olduğu bilinmektedir. Sezer bu dinin bu özelliğiyle birlikte dışa kapalı olması neticesinde yeni bir dine ihtiyaç duyulduğunu söyleyerek Tanrısal bakış açısını değil tarihsel determinist anlayışı ortaya atmıştır. Yahudiler 'in yaşadığı bölgeler binlerce yıl boyunca bu dine belli bir karakter kazandırmış ve bugün Yahudilik olarak bilinen Musevi dini dışa kapalılık özelliğiyle kendinden başka dinlerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sezer, bunu söylerken bugün dünyada en büyük müntesip kitlesine sahip Hristiyanlığın ortaya çıkış sebebini de ortaya koymuştur (Sezer, 2011). Sezer'e göre toplumların her zaman bir inanç sistemine ihtiyacı olmuştur ve tarihsel koşullar çerçevesinde, ihtiyaç duyulduğunda, ihtiyacı karşılayacak bir inanç sistemi ortaya çıkmış ya da çıkarılmıştır. Felicien Challeye, ise bunu tamamlayan bir ifadeyle, hiçbir dinin toplumsal açıdan bakıldığında değersiz olmadığını, her dinde o toplum açısından büyük, soylu ya da güzel bir yan bulunduğunu iddia etmiş, bu yönüyle dinlerin bütün toplumlar için bir ihtiyaç karşıladığını belirtmiştir (Challeye, 2007, s. 10).

Hristiyanlık dinin ortaya çıkmasında temel sebeplerden biri muhakkak ki Musevilik'in dışa kapalı bir din haline gelmesidir. Bunun yanında çeşitli tarihsel olaylar ve bölgesel koşullar da Hristiyanlık dininin ortaya çıkmasına ve Avrupa'ya yayılmasına sebep olmuştur (Sezer, 2011). Sezer'e göre Hristiyanlık dininin Avrupa'ya yayılmasında Roma İmparatorlu ile Doğu arasında yaşanan savaşta Hz. İsa'nın halkını yüz üstü bırakması etkili olmuştur. Hz. İsa'nın halkını yüz üstü bırakarak savaştan kaçması ve neticesinde roma İmparatorluğu'nun zafer kazanması bir taraftan Doğu'nun hızla Hristiyanlığı terk etmesine diğer taraftan da Roma İmparatorluğu ve devamında Avrupa'nın Hristiyanlığı kabul etmesine sebep olmuştur. Fakat, Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik, siyasal ve bölgesel farklılıklar Hristiyanlık dinini çok boyutlu bir hal almasına; yani çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Avrupa'nın modernleşmesiyle birlikte daha rasyonel bir yaşam biçimin ortaya çıkması Protestanlık mezhebinin, Bizans'ın yayılcı politikası ve merkezi otoritesi güçlü bir iktidar ihtiyacı Ortodoks Kilisesini ortaya çıkarmıştır (Sezer, 2011).

Roma İmparatorluğu'nun Doğu ile savaşı sonrasında Hz. İsa'nın ve nihayetinde Hristiyanlığın itibarının zedelenmesine sebep olan tarihsel olayların yaşanması, İslam dininin ortaya çıkması için koşullar sağlamıştır. Fakat Sezer bunun yanında İslamiyet'in ortaya çıkmasına sebep olan ve aynı zamanda da İslam'ın yayılmasını zorlaştıran çeşitli ekonomik koşullardan bahsetmektedir.

Sezer' e göre Mekke, dönem itibarıyla hem önemli bir ticaret merkezi hem de inanç turizmi açısından çok değerli bir bölgedir. Bu durum, Mekke'ye ileri gelenlerin bölgede ortaya çıkacak bir dini engellemesi için yeterli bir sebeptir. Fakat aynı zamanda Mekke'nin avantajlarını elde etmek isteyen bir Medine şehri vardır. Bu nedendir ki Hz. Muhammed'in İslam dinini yaymasına büyük katkısı olan Hicret olayı, Medineliler tarafından sadece inanç amaçlı değil aynı zamanda ticari çıkar amaçlı da desteklenmiştir (Sezer, 2011, s. 103-104). Sezer, İslam dini ortaya çıkışı ile Hristiyanlık dinini ortaya çıkaran koşullar arasında benzerliklerden bahsettikten sonra yine bir başka benzerliğe değinir. Hristiyanlık dininde ortaya çıkan mezhep çeşitliliğinin benzeri İslam dininde de yaşanır. İslam dininin gelişmesi sırasında yaşanan siyasal ve tarihsel olaylar Hristiyanlık dininde olduğu gibi çeşitli fikir ayrılıkları ortaya çıkarmış ve mezhepler ortaya çıkmıştır (Sezer, 2011).

Baykan Sezer, İslam dininin Arap topraklarında ortaya çıkmasının Arap toplumlarına büyük avantajlar sağladığından bahseder. Arap kültürü, İslam'ı kabul eden toplumlar tarafından yüce bir kültür olarak algılanmaya başlar ve bu sebeple İslam toplumları aynı zamanda Araplaşma süreci yaşar. Fakat Araplaşma geleneği nispeten Osmanlı'da yaşanmış olsa da Cumhuriyet Türkiye'sin bu durum yaygın bir şekilde yaşanmamıştır.

Özetle Sezer, İslam dininin ortaya çıkmasını Hristiyanlık dininin tarihsel süreçlerine ve Arap toplumlarının dönemsel koşullarına, Hristiyanlık dininin ortaya çıkmasını ise Musevilik 'in doğurduğu koşullara bağlayarak determinist bir bakış açısı ortaya koymuştur. Sezer, bütün dinlere aynı bakış açısıyla yaklaşmış ve dinleri ortaya çıkaran ve belli bir karaktere bürünmesini sağlayan şeyin temelde tarihsel koşullar olduğunu söylemiştir.

Son olarak Sezer, din ile bilim arasındaki ilişkiye değinmiş ve bir toplumda pozitivist düşünce kapsamının genişlemesi ile din kapsamının daralması arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemiştir. Zira ona göre din, toplumlara bir yaşam biçimi sunar ve bu yaşam biçimi pozitivist düşünceyle de sunulmaya başlayınca ikisi arasında kapsamın artması ve azalması bakımından yeni bir dengeleme süreci yaşanır.

6. SONUÇ

Sezer, çalışmalarında Batı sosyoloji ile Türk sosyolojini kıyaslamış, her iki toplumda da sosyolojinin ortaya çıkış koşullarını irdelemiştir. Sezer'e göre sosyoloji Avrupa merkezli bir alandır fakat bu durum, Türk sosyolojisinin Avrupai tarzda bir alan olacağı anlamına gelmemelidir. Türk sosyologlarının batıyı taklit etmesini eleştiren Sezer, Türk sosyolojisinin işlevsel olabilmesi ve Türk toplumunun meselelerine çözümler üretebilmesi için özgün olması ve yönünü kendi toplumuna dönmesi gerektiğini savunmuştur.

Sezer, eleştirilerini yöneltirken erken dönem Türk sosyolojinin koşullarını dikkate almış ve Osmanlı'nın içinde bulunduğu koşullar gereği bazı politikalarının uygulandığını, bu nedenle Türk sosyolojisinin bu durumundan erken dönem Türk sosyologlarını sorumlu tutmanın doğru olmayacağını ifade etmiştir. Sezer'in özellikle üzerinde durduğu ve eleştirdiği husus; batı sosyolojisini taklit etmenin sonradan sosyologlarımız tarafından alışkanlık haline getirilmesi ve bunun sonucu olarak da Türk toplumunun gerçek meselelerine kalıcı çözümler üretilmemesidir. Ona göre sosyologların bunu yapabilmesi ve Türk sosyolojini işlevsel kılabilmesi için yönlerini kendi toplumlarına dönmeleri gerekir. Zira yönü kendi kültürlerine ve kendi tarihsel meselelerine dönük olmayan sosyolojinin başarılısı mümkün değildir. Batı sosyolojisinin geliştirdiği kuramlarının bütün toplumlar ve kültürler için geçerli olmasının mümkün olamayacağını söylemiş ve Türk sosyolojisindeki yöntem sorununu da dile getirmiştir. Sezer, Türk sosyolojisinin özgün olabilmesi için sosyolojiye tarihsel bir perspektiften bakılması gerektiğini savunmuş, sosyolojinin başlıca bilgi kaynağının tarih olduğunu iddia etmiş ve sosyolojinin, konusunu iyice kavrayabilmesi için yöntem olarak tarihe başvurusu gerektiğini söylemiştir (Sezer, 1993, s. 79).

Sezer, din olayına da benzer bir yaklaşım sergilemiş ve ilkel dinlerden evrensel dinlere kadar bütün inanç sistemlerini tarihsel yöntem çerçevesinde ele alıp açıklamıştır. Ona göre din olayına yaklaşırken, dinin toplumsal olayların bir ürünü olduğu düşüncesinden hareket etmek gerekir. Bu düşüncesi Sezer'in dinlerin "ortaya çıkışını ve karakter kazanmasını" açıklarken kullandığı başlıca yaklaşım biçimi olmuştur.

Bu bakış açısıyla ilkel dinleri, Hindistan dinlerini, Yunan inanç sistemi ve mitolojilerini, mezhepleri ve üç büyük dini inceleyen Sezer, hepsinin ortak noktasının ekonomik, siyasal, kültürel ve tarihsel olaylardan etkilenmesi olduğunu söylemiştir. Örneğin Musevilik dinini karakter

kazanmasında İsrailoğulları'nın savaşçı kimliği etkili olmuş ve Musevilik, zamanla dışa kapalı bir din haline dönüşmüştür. Bu durum önce Hristiyanlık daha sonra da İslamiyet'in ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yine üç büyük dinde ortaya çıkan mezheplerin de benzer biçimde ekonomik, siyasal ve tarihsel koşullar neticesinde ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Sonuç olarak Baykan Sezer'in, din olayını açıklarken alışılmışın dışında bir tutum sergilediği görülmektedir. Özellikle geleneksel ve muhafazakâr bir toplum olarak bilinen Anadolu insanının ve Türk siyasetinin toplumsal değerlere ve dine karşı yaklaşımı/hassasiyeti düşünüldüğünde Sezer'in bu sıra dışı ve Marksist geleneğe paralel olan bakış açısının hem cesurca hem de Türk sosyolojisinde bir ilk adım olduğu söylenebilir. Aslında burada Sezer'i özel kılan din olayına tarihsel perspektiften bakması değil, din olayının da tarihsel bir yönü olduğuna dikkat çekmesidir.

7. KAYNAKLAR

- Akpolat, Y. (2014). *Türk sosyolojinde kuramsal tartışmalar ve dergicilik*. Doğu Kitabevi.
- Challege, F. (2007). *Dinler tarihi*. Varlık Yayınları.
- Durkheim, E. (2010). *Dinsel yaşantının ilk biçimleri*. Cem Yayınevi.
- Eğribel ve Özcan, (2004). *Baykan Sezer'e armağan-Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi*. Kızılelma Yayıncılık.
- Eğribel, E., & Özcan, U. (2003). Baykan Sezer bibliyografyası. 0 (28), 5-14.
- Günay, Ü. (2002). Din Sosyolojisinin tarihsel gelişimi ve temel sorunları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 1-20.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi . *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-15.
- Kızılcılık, B. (2018). *Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışı*. Anı Yayıncılık.
- Kızılcılık, S. (2001). Batı Düşün kalıplarının dışında, 'takım anlayışı'ndan hareket edenlerin karşısında bir yerli, yerli olduğu kadar evrensel bir sosyolog: Baykan Sezer. *Doğu Batı Dergisi*, (16), 107-121.
- Kızılcılık, S. (2015). *Yerli sosyoloji*. Anı Yayıncılık.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2012). *Türk sosyolojisinde temalar 3 - Doğu-Batı çatışması*. Doğu Kitabevi.
- Sönmez, V. (2010). Auguste Comte pozitivizm (Olguculuk),. *Dokuz Eylül Üni. Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(3), 161-163.
- Sarıkoca, E. (1996). *Kemal Tahir düşüncesinde batılılaşma olgusu*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer, B. (1988). *Türk sosyolojisinin ana sorunları*. Sümer Kitabevi.
- Sezer, B. (1991). Kemal Tahir üzerine . 4. Boyut, (6), 19.
- Sezer, B. (1993). *Sosyolojide yöntem tartışmaları*. Sümer Kitabevi.
- Sezer, B. (1996-1997). *Tarihte Doğu-Batı çatışması*. Ders notları.

- Sezer, B. (2011). *Asya Tarihinde su boyu ovaları ve bozkır uygarlıkları*. Kitabevi Yayınevi.
- Sezer, B. (2011). *Toplum farklılaşmaları ve din olayı*. Kitabevi Yayınevi.
- Sezer, B., Eğribel, E., & Özcan, U. (2002). *Türk sosyolojisinin dünü, bugünü, yarını*. Sosyoloji Yıllığı Kitap 9.
- Slattey, M. (2008). *Sosyolojide temel fikirler*. Sentez Yayınevi.
- Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*. Agora Yayınevi.
- Şan, M. K. (2004). Baykan Sezer ve toplum çıkarlarımız açısından sosyolojiye yeniden bakmak. U. Özcan, & E. Eğribel içinde, *Baykan Sezer'e Armağan, Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi*. Kızılelma Yayıncılık.
- Weber, M. (2011). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*. Bilgesu Yayıncılık.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.